सरसफाई: लहान नगरपालिकालाई खुल्ला दिसामुक्त क्षेत्रको रूपमा विकाश गर्न योगदान पुऱ्याउनका लागी यस सफा लहान परियोजनाले "समुदायको अगुवाइमा पूर्ण सरसफाई पद्दती" द्वारा सरसफाइ प्रवर्द्धन गर्ने योजना लिएको छ । यूम्स्ले परियोजना क्षेत्रमा सरसफाइ प्रवर्द्धन तथा शौचालय निर्माणका लागी नगरपालिका स्तरिय खानेपानी सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समितिबाट अनुमोदित कार्यविधि अनुरूप कार्य गर्नेछ । यसका साथ साथै समुदायमा विभिन्न जनचेतनामूलक कार्यक्रम आयोजना तथा प्राविधिक सहयोग गरी सम्पूर्ण घर तथा विद्यालयहरूमा बालमैत्री, छात्रामैत्री, अपाङ्गमैत्री शौचालय निर्माणमा सहयोग गर्ने र लहान नगरपालिका तथा नगरपालिका स्तरिय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समितिसँग समन्वय गरी नगरपालिकालाई नै खुल्ला दिसा मुक्त क्षेत्र घोषणा गर्न सहयोग पुऱ्याउनेछ ।

स्वच्छता: सरसफाइयुक्त समाजको निमार्णका लागि समुदायस्तरमा स्वच्छता सम्बन्धि विभिन्न जनचेतानामूलक कार्यक्रम जस्तैः तालिम, अवलोकन भ्रमण, गोष्ठी, सडक नाटक, ऱ्यालीहरू संचालन गर्ने योजना यस परियोजनाले लिएकोछ । समुदायको बानीव्यवहारमा परिवर्तन गर्न विशेषतः जोखिमपूर्ण अवस्थामा साबुन पानीले हात धुने, पानी शुद्धिकरण गरेर पिउने, घरेलु फोहरको उचित व्यवस्थापन गर्ने र अन्य घरायसी तथा वातावरणीय सरसफाइका विषयमा स्वच्छताका कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।

क्षमता अभिवृद्धि: यूम्स्ले विभिन्न तालिम, गोष्ठि, सिकाइ अदानप्रदान, अवलोकन भ्रमण आयोजना गरि उपभोक्ता समिति, समुदाय, स्थानिय निकाय तथा अन्य सरोकारवालाहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्न सहयोग पुऱ्याउने लक्ष्य लिएको छ ।

जनवकालत: खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छतामा नागरिकको पहुँच, अधिकार तथा सु-शासनको सुनिश्चताका लागि सरोकारवालाहरूको क्षमता अभिबृद्धि, सेवा सुविधा बिस्तार, नागरिक सचेतनाका विभिन्न पैरवी तथा जनवकालत गरिनेछ । यसले आवश्यक नीति र अभ्यासका लागि सेवा प्रदायकहरूलाई अधिक जवाफदेहि बनाउन सहयोग गरिनेछ ।

परियोजनाको कार्य अवधि:

यस परियोजनाको अवधि ५ वर्ष रहनेछ र परियोजना अन्तर्गत सुविधा विस्तार, क्षमता अभिवृद्धि, पैरवी र जनवकालतका कार्यक्रमहरू संचालन गरिनेछ ।

थप जानकारीको लागि

शहरी वातावरण व्यवस्थापन समाज (यूम्स)

फिल्ड कार्यालय
कृष्ण टोल, लहान नगरपालिका-१, सिरहा
फोन नं. ०३३ ५६२३९८

केन्द्रिय कार्यालय
प्रयागपोखरी, ललितपुर उपमहानगरपालिका
फोन नं.९७७ ०१ ५५३४७९८,फ्याक्स नं ०१ ५५२३३२८
पोष्ट बक्स नं २७१, ललितपुर नेपाल
E-mail: uems@wlink.com.np, Website: www.uems.org.np
www.facebook.com/uemsnepal

प्रकाशन सहयोग
WaterAid

सफा लहान परियोजना

लहानमा सबैका लागी सुरक्षित खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता परियोजना

शहरी वातावरण व्यवस्थापन समाज
Urban Environment Management Society

पृष्ठभूमि

सिरहा जिल्लाको पूर्वी भाग तथा पूर्व पश्चिम राजमार्गमा पर्ने लहान नगरपालिका वि.स. २०३२ सालमा लहान बजार, लहान गोठ र सिगराही मटीयार्वा गा.वि.स.हरू मिलेर बनेको नगरपालिका हो । यस नगरपालिकाको क्षेत्रफल १८.३५ वर्ग कि.मि. रहेको छ र यहाँ १० वटा वडाहरू रहेका छन् । शहरी वातावरण व्यवस्थापन समाज(यूम्स्)ले सन् २०१३ सालमा गरेको प्रारम्भिक अध्ययन अनुसार कुल ३२,०४२ जनसंख्या रहेको यस नगरपालिकामा जम्मा ५,९९८ घरधुरी रहेको छ । यस नगरपलिकामा १२.६% घरधुरी अत्ति गरीब, २१.७% घरधुरी गरीब, २६.८% घरधुरी निम्न मध्यम बर्गीय, ३४.८% घरधुरी मध्यम बर्गीय र ४.१% घरधुरी धनी छन् । जातजातिको हिसाबले २१.३% घरधुरी दलित, २१.१% घरधुरी जनजाति, ११.२% घरधुरी मुस्लिम, ५% ब्राह्मन, क्षेत्री र ४१.४% अन्य वर्गका रहेका छन् ।

लहान नगरपालिकामा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छताको अवस्था

लहान नगरपालिकामा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छताको अवस्था निकै नाजुक तथा चुनौतीपूर्ण रहेको छ । शहरी वातावरण व्यवस्थापन समाज(यूम्स्)ले सन् २०१३ सालमा गरेको प्रारम्भिक अध्ययन अनुसार यस नगरपालिकाको कुल घरधुरीको १९.५% घरधुरीले मात्र धाराको पानी प्रयोग गर्छन् भने ६९.५% घरधुरी ट्युबवेलमा निर्भर छन् । त्यस्तै ९% घरधुरी सार्वजनिक धारामा निर्भर छन् । यसैगरी कुल घरधुरीको ५०% घरधुरीमा मात्र शौचालयको व्यवस्था छ भने बाँकी ५०% घरधुरीका मानिसहरू शौचालयको अभावमा खुल्ला ठाउँमा दिशापिसाब गर्न बाध्य छन् ।

यस्तै ३०.९% घरधुरीका मानिसमात्र खाना खानु अघि साबुनपानीले हात धुने गर्छन् भने ३५% घरधुरीका मानिस आफ्नो बच्चाको दिशा सफा गरेपछि साबुनपानीले हात धुने गर्छन् । घरेलुस्तरमा पानी शुद्धिकरण गर्ने विधी अपनाउने घरधुरी १३% मात्र रहेको छन् । आइरन युक्त पानी यस नगरपालिकामा एक प्रमुख चुनौतीको रूपमा रहेको छ । सुरक्षित खानेपानीको अभाव तथा सरसफाइमा सुविधाको कमिले गर्दा पानीजन्य रोग तथा सरसफाइको कमिले हुने रोगका विरामी यस नगरपालिकामा बढ्दो अवस्थामा रहेको छ ।

यिनै अवस्थालाई मध्यनजर गरी शहरी वातावरण व्यवस्थापन समाज (यूम्स्)ले वि.सं. २०७१ साल देखि लहानमा सबैका लागी सुरक्षित खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता परियोजना (सफा लहान परियोजना) सञ्चालन गर्दै आएको छ ।

परियोजनाको उद्धेश्य

१) खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता अधिकारबारे बुझ्न समुदायहरूलाई सहयोग गर्ने ।

२) गरीब र पछाडी पारिएका समुदायमा सुरक्षित तथा समावेशी खानेपानी सुविधाको पहुँचमा वृद्धि गर्ने ।

३) गरीब र पछाडी पारिएका समुदायमा सुधारिएको तथा समावेशी सरसफाइ सुविधाको पहुँचमा वृद्धि गर्ने ।

४) स्वच्छता सम्बन्धि बानी व्यवहारमा दिगो परिवर्तन ल्याउन समुदायहरूको ज्ञान तथा सीप अभिवृद्धि गर्ने ।

५) खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता सेवाहरूको व्यवस्थापन तथा निर्णय प्रकृयामा समुदायको प्रभावकारी सहभागिताको लागी सहयोग गर्ने ।

६) परियोजनाले नसमेटेका समुदायहरूमा खानेपानी तथा सरसफाइ सेवाहरूमा पहुँच वृद्धि गर्न नगरपालिका तथा अन्य सरोकारवालाहरूको क्षमता वृद्धि गर्ने ।

७) खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता अवस्थामा सुधार ल्याउन स्थानिय तहमा रहेका स्वास्थ्य, शिक्षा क्षेत्रसँग समन्वय गर्ने ।

८) खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता सम्बन्धि सु-शासन र पहुँच वृद्धिका लागि पैरवी र जनवकालत गर्ने ।

कार्यशैली

सफा लहान परियोजना वि.सं. २०७१ साल देखि सिरहा जिल्लाको लहान नगरपालिकामा तराई दलितहरूलाई केन्द्रित गरि सञ्चालन भैरहेको छ । लहान नगरपालिका स्तरिय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समितिबाट अनुमोदन भए अनुसार पहिलो वर्ष लहान नगरपालिकाको वडा नं २ र ९ मा एकिकृत खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता कार्यक्रम संचालन गरिनेछ भने दोस्रो वर्ष देखि सरसफाईमा पछाडि परेका अरू वडाहरूमा कार्यक्रम बिस्तार गर्दै लगिनेछ । परियोजना कार्यान्वयनका लागि लहान नगरपालिका, नेपाल खानेपानी संस्थान र अन्य सरोकारवालाहरूसँग आवश्यक समन्वय तथा सहकार्य गरिनेछ । कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्दा लैंगिक समानता तथा समावेशीकरण, पिछडा वर्ग, शारीरिक अशक्त, तराई दलित तथा विपन्न समुदायलाई प्राथमिकता दिइनेछ । स्थानिय समुदायको स्वास्थ्य र जिविकोपार्जनलाई प्राथमिकतामा राखेर खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता परियोजना कार्यान्वयन गरिनेछ । यस परियोजनाका लागि आवश्यक आर्थिक सहयोग वाटरएड नेपाल, लहान नगरपालिका, नेपाल खानेपानी संस्थान र स्थानिय समुदायबाट जुटाइनेछ ।

प्रमुख कार्यहरू

खानेपानी: लहान नगरपालिकाका अधिकांश घरधुरी भूमिगत पानीका स्रोतहरू जस्तै ट्युबवेल, इनार आदिमा निर्भर छन् । यूम्स्ले २०७० सालमा समुदायसँगको अर्न्तक्रियामा आधारित खानेपानीको अवस्था विश्लेषण गर्दा लहान नगरपालिकामा भूमिगत पानीको सतह घट्दै गइरहेको र प्रायजसो ट्युबवेलको पानीमा आइरन, गन्ध तथा धमिलोपना रहेकोमा ट्युबवेल जडान खर्चिलो, असुरक्षित र दिगो नहुने देखिन्छ । यिनै कुरालाई मध्यनजर गरि यस सफा लहान परियोजनाले लहान नगरपालिकाको वडा नं २ र ९ मा नेपाल खानेपानी संस्थानको खानेपानी वितरण प्रणाली विस्तार गर्ने योजना राखेको छ । यस कार्यको लागी लहान नगरपालिका, नेपाल खानेपानी संस्थान तथा समुदायहरूसँग समन्वय तथा सहकार्य गरिनेछ । त्यस्तै परियोजना क्षेत्र भित्र रहेका सामुदायिक विद्यालयहरूमा पनि सुरक्षित खानेपानीको पहुँच पुऱ्याउने लक्ष्य रहेको छ । यसका साथै परियोजना क्षेत्र भित्र विभिन्न तालिम तथा जनचेतना अभिवृद्धि कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने योजना पनि रहेको छ ।